

Н.М. Будзинська

ДАВНЬОРУСЬКІ МЕТАЛЕВІ ПЕРСНІ В КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ МІСТА КИЄВА

Статтю присвячено давньоруським металевим персням із колекції Музею історії міста Києва, зібрану протягом понад 20 років існування музею. Наведено класифікацію та каталог виробів.

Персням як найпоширенішій категорії прикрас присвячено багато праць. Так, М.В. Седова описала колекцію перснів із розкопок Новгороду 1950-х рр. Авторка класифікувала їх за формою (дротові, виті, плетені, пластинчасті) і подала хронологію (Седова 1981, с. 121—143). Литим персням із геометричним орнаментом присвятила свою статтю Т.В. Равдіна (Равдіна 1968, с. 133—138). Групу давньоруських перснів із князівськими знаками було розглянуто в окремих статтях (Рыбаков 1940, с. 227; Якубовський 1975, с. 87—104). Цінною є публікація Н.Г. Недошивіною групи перснів із колекції Історичного музею в Москві (Недошивіна 1967). Срібні персні з черню (58 екз.) із різних музеїв України та Росії було зібрано Т.І. Макаровою, яка класифікувала їх за формою щитка і розподілила на 4 типи (Макарова 1986, с. 39—48, 128—133). Класифікаційну схему металевих перснів із розкопок півдня Русі запропоновано в праці Т.Г. Сарачевої (Сарачева 1994, с. 85—100). Окремі персні з колекції Національного музею історії України, знайдені в різні роки біля Десятинної церкви, опубліковано в ювілейному збірнику, присвяченому 1000-річчю освячення першого християнського храму на Русі (Церква Богородиці ... 1996). Колекції металевих перснів (близько 450 екз.), знайдених у басейні Білого озера, присвятила свою працю І.А. Суміна (Сумина 1999, с. 167—189).

Колекція металевих перснів Музею історії міста Києва, що налічує близько 30 екз., посідає помітне місце серед музейної збірки ювелірних прикрас княжої доби. Джерелами її створення були археологічні знахідки Києва і його околиць та речі з приватних колекцій. Більшість перснів не опубліковано, окремі з них важко ідентифікувати і датувати через відсутність наукових довідників, присвячених цій темі.

Аналізуючи склад колекції металевих перснів Музею історії міста Києва, слід зазначити, що вони розподілені за матеріалом на дві групи — срібні та бронзові. Обидві групи містять різні за формою та технікою виготовлення персні, що пов'язано з їх хронологією.

І групу утворюють нечисленні срібні персні, два з яких щиткові, один — пластинчастий широкосерединний, знайдений у багатому жіночому похованні X ст. Останній — кований перстень із зигзагоподібним орнаментом на щитку та кінцями, зав'язаними й обмотаними навколо стрижня на дві сторони, — один із найраніших виробів першої групи, датується серединою X ст. (рисунок, 1) і має скандинавське походження (Боровський, Архипова 1993, с. 207—208; Лесман 1996, с. 70). Подібний за технікою та елементами орнаменту перстень було знайдено в багатому жіночому похованні X ст. біля решток Десятинної церкви в 1936 р. (Каргер 1958, с. 182, № 4, табл. XX). Два подібні персні з латуні й срібла без орнаменту відомі з новгородської колекції, а також на великій території Північно-Східної Європи (Седова 1981, с. 129, рис. 45, 24—25, рис. 46, 14; Спицын 1905, вып. 17, с. 84—172, рис. 233/2/3, 242/2/3, 314/2/3, 320, 321/2/3). Персні цієї групи побутували до кінця третьої чверті XI ст., а окремі екземпляри — до початку XII ст. (Сумина 1999, с. 174, рис. 4, 4).

Два щиткові персні цієї групи мають різну форму щитка. Один, знайдений на Китаївському могильнику (рисунок, 2), має щиток у вигляді восьмилисника з опуклою серединою у вигляді півсфери, на якій, згідно з припущенням авторів знахідки, містився накладний мініатюрний хрестик, що не зберігся (Мовчан, Степаненко 1976, с. 108—118). Щиток було зроблено окремо і припаяно до кованої дужки. Перстень датовано X ст., і, напевно, це був виріб київських майстрів. Відомо, що жителі Китаївського поселення переважно користувалися

ремісничими виробами, що надходили з київських майстерень. Подібний за формою перстень було знайдено біля Десятинної церкви (розкопки Т.М. Мовчанівського 1937 р.) (Церква Богородиці ... 1996, с.155). Персні XI ст. із подібними щитками, але виконані з бронзи, відомі з новгородської колекції (їх вважають найранішими), а також з Білозір'я, де їх датовано кінцем XI — початком XII ст. (Седова 1981, с. 133, рис. 50, 18; Сумина 1999, с. 182, рис. 8, 1, 2).

Інший щитковий перстень цієї групи, без певного місця знахідки, надійшов до музею з приватної колекції (рисунок, 3). Його опукла лита дужка на плечиках розширюється і переходить в округлої форми площину, на якій розміщено накладний щиток у вигляді розетки з зерниною у центрі. Подібні персні з Києва відомі в колекції Б.І. та В.Н. Ханенків та серед знахідок Княжої Гори поблизу Канева (Ханенко Б.І. и В.Н. 1902, табл. XXIII; Мезенцева 1968, табл. VIa).

II групу складають найчисленніші в колекції бронзові персні, за формою їх поділяють на дві підгрупи.

I підгрупу складають щиткові персні, за формою щитка їх поділяють на три типи: ромбоподібні, круглі або овальні, зі вставками.

Персні *I типу* представлено трьома прекрасними литими перснями з ромбоподібними щитками. Вони мають багато спільних ознак і датовані XI—XII ст. Кожен перстень обабіч дужок має рельєфні виступи. На двох перснях на щитках зроблено чотири випуклі шипи. Вони відрізняються лише тим, що в центрі одного розміщено орнаментальну лінію псевдозерні (Боровський, Калюк 1993, с. 27) (рисунок, 4), а в центрі іншого — велику зернину з подвійними перехрещеними вигравійованими лініями (рисунок, 5). Третій перстень має по боках щитка лише два шипи, а його центр прикрашає поперечна випукла лінія (рисунок, 6). Незважаючи на подібність, усі три персні відрізняються між собою елементами оздоблення щитка і були відлиті в різних формах. Подібний бронзовий перстень із новгородської колекції М.В. Седова датує початком XIV ст. (Седова 1981, с. 128, рис. 49, 8, с. 136). З розкопок Полоцька подібні вироби відомі з прошарку X—XIII ст. (Штыхов 1975, с. 68, рис. 33, 16).

До *II типу* належать персні з круглим та овальним щитками, переважно орнаментовані різними знаками. Серед них домінують хрестоподібні зображення, що з'явилися на Русі після прийняття християнства. Один із пернів — масивний, із хрестоподібною монограмою — знайдено під час розкопок житла XII—XIII ст. на Подолі (рисунок, 7). Два інші також походять із Києва, але надійшли до музею з

приватної колекції. Один із них має круглий щиток, на якому зображено навскісний хрест, що закінчується поперечними рисками на кінцях променів (рисунок, 8). На овальному щитку другого персня зображено хрест у ромбі (рисунок, 9). Обидва персні датовано XI—XII ст., як і перстень, знайдений у Вишгороді (рисунок, 10), по всій площі щитка якого нанесено гравійовані перехрещені лінії, що утворюють ромбоподібний орнамент. Персні зі знаками у вигляді хреста були поширені з X ст. на всій території Середнього Подніпров'я (Ханенко Б.І. и В.Н. 1902, с. 37, № 421, 422; с. 48, № 1016, 1019, 1020; табл. XXIII, № 423; Беляшевський 1892, табл. II, 22).

У цій підгрупі виділяється перстень малого діаметра, можливо, дитячий (рисунок, 11). Його вузьку дужку поділено перерізами, а малий круглий щиток прикрашено зображенням навскісного хреста. Перстень було знайдено в будівлі, розташованій у межах садиби XI—XII ст. «міста Ярослава» в Києві. На думку автора розкопок, будівля могла бути склоробною майстернею, а знайдені в ній речі з бронзи, як і численні вироби зі скла, належали майстрові-ремісникові (Боровський 1979, с. 91, 92, 99).

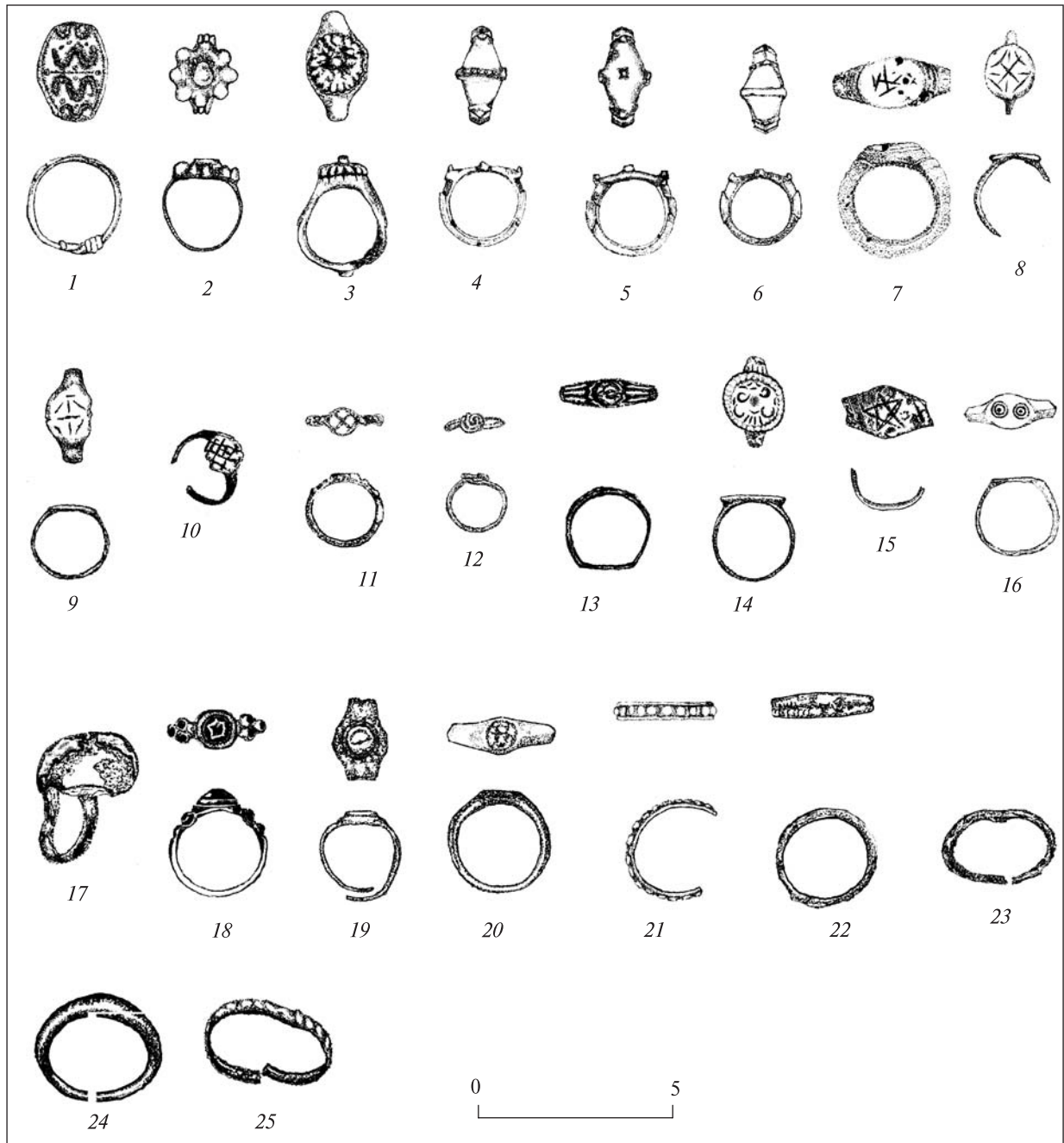
Другий дитячий круглоротовий перстень X—XI ст. походить із приватної колекції (рисунок, 12). Його щиток складається зі згорнутого спіраллю дроту. Персні подібного типу X ст. відомі з новгородської колекції, розкопок Білозір'я, а також володимирських курганів XI—XII ст., Волго-Клязьминського межиріччя XI—XII ст. (Седова 1981, с. 122, 124, рис. 46, 15; Седов 1982, табл. LIX, 25; Сумина 1999, с. 174, рис. 4, 3).

Традиція оформлення щитка у вигляді завування відома на півдні Східної Європи з латенської епохи. Дротові персні того часу зі спіральним щитком знайдено в Австрії, Польщі, Чехії. До X ст. ця традиція поширилася на північ Європи, у Скандинавію та Прибалтику (Кухаренко 1959, с. 31—35; Финно-угры и балты ... 1987, табл. II, 18, CVII, 1).

З приватної колекції походить пластинчастий перстень зі знаками у вигляді півмісяців (рисунок, 13). Аналогічний перстень, датований 70—90 рр. XI ст., відомий із новгородської колекції (Седова 1981, с. 129).

Із розкопок Десятинної церкви походить бронзовий перстень з круглим щитком, прикрашений гравійованим орнаментом у вигляді завитків та рисок (рисунок, 14). Подібні вироби відомі з розкопок середньовічного Білозір'я (Сумина 1999, с. 180, рис. 6, 2).

Досить цікавим є пластинчастий, широко-серединний перстень XI—XII ст. із гравійованим зображенням зірки на щитку з колишньої

Персні з колекції Музею історії міста Києва: 1–3 — срібні (I група); 4–16 — бронзові (II група); 17–25 — бронзові (II група); 4–6 — I підгрупа, I тип; 7–16 — I підгрупа, II тип; 17 — з пустотілим щитком; 18–20 — I підгрупа, III тип; 21–25 — II підгрупа

приватної колекції (рисунок, 15). Перстень з аналогічним знаком, знайдений у Києві, відомий з колекції Ханенків (Ханенко Б.И. и В.Н. 1902, с. 38, № 445). Ще один перстень із гравійованою зіркою на щитку з розкопок Володимирських курганів А.А. Спицин відносить до татарських (Спицин 1905, вып. 15, с. 39, рис. 283).

Знаки у вигляді п'ятикутної зірки та хрестоподібні були досить поширені серед виробів київських ремісників. Вони відомі на підвісках, пряжках, бляшках, денцях глиняного посуду, кістяних та дерев'яних виробих. Так, під

час розкопок на Подолі у 1973 р. поблизу Житнього ринку було знайдено дерев'яний поплавок, з одного боку якого нанесено знак у вигляді п'ятикутної зірки (Толочко, Гупало, Харламов 1976, с. 45, рис. 16). На думку більшості дослідників, знаки на давньоруських ремісничих виробих були або талісманами-оберегами, або клеймами майстрів (Рыбаков 1940, с. 227; Каргер 1958, с. 427; Колчин 1968, с. 22–23, рис. 13).

На овальному щитку іншого персня XII ст. зображено два радіальні кола з цяткою у цент-

рі (рисунок, 16). Цей знак — символ сонця — представлено і на інших предметах музейної колекції: бурштиновому хресту з церкви Богородиці Пирогошої, денця посуду, кістяних виробів із Верхнього міста та Подолу.

З Верхнього міста походить перстень із вкритим позолотою великим округлим пустотілим щитком (рисунок, 17).

До III туну належать персні зі вставками. Вони відрізняються за формою, технікою закріплення та матеріалом вставки. Досконалим є перстень, знайдений на Подолі, що має круглий щиток зі вставкою із фіолетового гранованого скла, по сторонах якого містяться три маленькі круглі вставки, з'єднані між собою у вигляді трикутника (рисунок, 18). Вставки закріплено так званним глухим способом, відомим з кінця XI ст.: вставки стискали й утримували в гнізді щитка краями металу (Рындина 1963, с. 241). Аналогічні персні зі вставками знайдено в Новгороді, Білозір'ї, Ярополчі Заліському (Седов 1982, табл. LIV, № 26, 29; Седова 1981, с. 181, рис. 80, 3, 6, 12, 14, 15, 18; Сумина 1999, с. 184—185, 182, рис. 8, 5—7; Сарачева 1994, с. 91, рис. 6, 14). Другий перстень, пластинчастий, з круглим високим гніздом, обрамленим псевдозерню, де містилася вставка, що не збереглася, походить із гори Дитинка (рисунок, 19) (Боровський, Архипова 1993, с. 215).

У садибі XI — початку XII ст. на Подолі було знайдено перстень із круглим заглибленим щитком, що мав вставку з пасти, яка не збереглася й позначена лише рештками черні (рисунок, 20). Подібна форма перснів відома з X — початку XI ст., однак найбільшого поширення набула у XII ст. Масову їх появу спостережено на півночі Русі з другої половини XII ст. (Зоценко, Брайчевська 1993, с. 75—76, рис. 18, 2).

До II підгрупи належать дротові персні — найпростіші й найпоширеніші у Київській Русі в XI—XIII ст. (Седов 1982, с. 110). У музейній колекції є гладкі (рисунок, 21, 22), рубчасті (рисунок, 23) та прикрашені дисками (рисунок, 24) екземпляри. Ці вироби знаходять аналогії серед старожитностей давнього Новогрудка та Білозір'я, датованих XI ст. (Гуревич 1981, рис. 83, 1—3). У цій підгрупі виділяється перстень, прикрашений орнаментом у вигляді косички (рисунок, 25). На думку М.В. Седової, цей орнамент був характерний для фінських племен Поволжя та Прикам'я (Седова 1981, с. 131). Аналогічний перстень знайдено в Білозір'ї (Сумина 1999, с. 169, рис. 2, 4).

Розглянуті персні з металу, що характеризують цю групу археологічної колекції Музею історії міста Києва, можуть слугувати додатковим матеріалом для подальшої систематизації цієї категорії прикрас.

КАТАЛОГ

№ 1. Перстень. Срібло, кування.

Скандинавія, X ст.

Щитковосерединний. Дужка пластинчаста, оздоблена трьома рельєфними лініями. Кінці звужено, зв'язано й обмотано навколо дужки на дві сторони. Широку й пласку середню частину прикрашено чеканим орнаментом у вигляді чотирьох плавних зигзагоподібних ліній, між якими розташовано мініатюрні кола з цяткою всередині.

Розмір: діаметр (*D*) дужки — 2,2 см; щиток — 2,4 × 1,7 см.

Місце і час знахідки: Київ, вул. Золото-ворітська, 2. Поховання X ст. Розкопки Я.С. Боровського, 1984 р.

Інв. № А-4736/2.

Література: Боровський Я.С., Архипова Є.І. Дослідження «Міста Ярослава» 1984—1989 рр. // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984—1989 рр. — К., 1993. — С. 207—208. — Рис. 1, П (рисунок, 1).

№ 2. Перстень. Срібло, кування, паяння.

Київ, X ст.

Щитковий. Дужка тонкопластинчаста, оздоблена трьома рельєфними лініями з напаяним масивним восьмилисником із закругленими краями та випуклою серединою. Між серединою та восьмилисником по колу нанесено орнамент у вигляді перлин.

Розмір: *D* дужки — 2, щиток — 1,7 см.

Місце і час знахідки: Київ, Китаєво. Курганний могильник X ст. Розкопки І.І. Мовчана, 1973 р.

Інв. № А-3903.

Література: Мовчан І.І., Степаненко Л.Я. Розкопки поселення та могильника в Китаєво // Археологічні дослідження стародавнього Києва. — К., 1976. — С. 144. — Рис. 6 (рисунок, 2).

№ 3. Перстень. Срібло, лиття.

Київ (?), X ст.

Щитковий. Дужка випукла, розширюється в масивну круглу розетку з зерниною всередині. По краю розетки — підріз.

Розмір: *D* дужки — 2,1, щиток — 1,3 см.

Місце і час знахідки не визначено. З приватної колекції.

Інв. № А-4864/69 (рисунок, 3).

№ 4. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XII ст.

Щитковий. Дужка плескато-випукла, щиток ромбоподібний з чотирма шипами та поперечною орнаментальною лінією псевдозерні.

Розмір: *D* дужки — 1,8 см; щиток — 2,2 × 1,1 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Велика Житомирська, 2. Ювелірна майстерня XII ст. Розкопки Я.Є. Боровського, 1988 р.

Інв. № А-4901/224.

Література: Боровський Я.Є., Калюк О.П. Дослідження Київського дитинця // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984—1989 рр. — К., 1993. — С. 27 (рисунок, 4).

№ 5. Перстень. Бронза, лиття.

Київ (?), XII ст.

Щитковий. Дужка плескато-випукла, щиток ромбоподібний з чотирма шипами. В центрі щитка — велика зернина з подвійними перехрещеними гравійованими лініями.

Розмір: *D* дужки — 1,7 см; щиток — 2,5 × 1,4 см.

Місце та час знахідки не визначено. З приватної колекції.

Інв. № А-4892/25 (рисунок, 5).

№ 6. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI—XII ст.

Щитковий. Дужка плескато-випукла з ребром по зовнішньому краю, щиток ромбоподібний з двома шипами в місцях з'єднання з дужкою. По центру — поперечна випукла лінія.

Розмір: *D* дужки — 1,5 см; щиток — 2,1 × 1,1 см.

Місце та час знахідки: Київ, Десятинний пров., 10. Майстерня X—XII ст. з обробки залізних та кольорових металів. Розкопки С.Р. Кілієвич, 1981 р.

Інв. № А-4848/1.

Література: Килиєвич С.Р., Орлов Р.С. Новое в ювелирном ремесле Киева X в. // Археологические исследования Киева 1978—1983 гг. — К., 1985. — С. 62 (рисунок, 6).

№ 7. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XII—XIII ст.

Щитковий. Масивний. Дужка випукла, розширюється в овальний щиток, край якого окреслено врізною лінією. У центрі щитка прокреслено монограму: хрест із поперечними рисками на двох кінцях.

Розмір: *D* дужки — 2,5 см; щиток — 1,6 × 1,3 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Героїв Трипілля, 24. Житло XII ст. Розкопки Л.В. Пекарської, 1990 р.

Інв. № А-4913/12 (рисунок, 7).

№ 8. Перстень. Бронза, лиття, паяння.

Київ (?), XI—XII ст.

Щитковий. Дужка вузькопластинчаста, плескатоовальної форми, 1/3 частини якої втрачено. На дужку напаяно круглий щиток, у центрі яко-

го прокреслено навскісний хрест із поперечними рисками на кінцях променів.

Розмір: *D* дужки — 2, щитка — 1,3 см.

Місце та час знахідки не визначено. З приватної колекції.

Інв. № А-4959 (рисунок, 8).

№ 9. Перстень. Бронза, кування.

Київ (?), XI—XII ст.

Щитковий. Дужка вузькопластинчаста, плескато-овальної форми. Середня частина розширюється в овальний щиток, у центрі якого прокреслено хрест у ромбі.

Розмір: *D* дужки — 2 см; щиток — 1,3 × 1,6 см.

Місце та час знахідки не визначено. З приватної колекції.

Інв. № А-4974 (рисунок, 9).

№ 10. Перстень. Бронза, лиття.

Київ (?), XI—XII ст.

Щитковий. Дужка вузькопластинчаста, плеската. Щиток круглий. По полю щитка нанесено ромбоподібний орнамент (перехрещені лінії, що утворюють ромби).

Розмір: *D* дужки — 1,8, щитка — 1,1 см.

Місце та час знахідки: м. Вишгород. Об'єкт не визначено. Знахідка 1985 р.

Інв. № А-4725/1 (рисунок, 10).

№ 11. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI—XII ст.

Щитковий. Дужка вузькопластинчаста, поперечно поділена перерізами. Щиток круглий, у центрі якого вигравійовано глибокий навскісний хрест.

Розмір: *D* дужки — 1,5; щитка — 0,7 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Рейтарська, 33. Ремісничка майстерня XI—XII ст.

Розкопки Я.Є. Боровського, 1973 р.

Інв. № А-46.

Література: Боровський Я.Є. Археологічні дослідження в «городі» Ярослава // Археологічні дослідження стародавнього Києва — К., 1976. — С. 99. — Рис. 7 (рисунок, 11).

№ 12. Перстень. Бронза, лиття.

Київ (?), X—XI ст.

Круглодротовий. Виготовлений із круглого в перерізі дроту, закрученого спіраллю в щиток.

Розмір: *D* дужки — 1,4, щитка — 0,6 см.

Місце та час знахідки не визначено. З приватної колекції.

Інв. № А-4892/22 (рисунок, 12).

№ 13. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI—XII ст.

Щитковий. Дужка пластинчаста, з трьома врізними лініями. Щиток овальний, окреслений по колу невеликими пунктирними лініями. В

центрі вигравійовано знак у вигляді двох півмісяців.

Розмір: *D* дужки — 2 см; щиток — 0,9 × 0,6 см.

Місце та час знахідки: Київ, Китаєво. 1997 р.

З приватної колекції.

Інв. № А-4961 (рисунок, 13).

№ 14. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XII—XIII ст.

Щитковий. Дужка вузькопластинчаста, прикрашена поперечними врізними лініями, злегка розширюється до щитка. Щиток круглий, із заглибленням у центрі. По полю нанесено орнамент у вигляді півмісяців та невеликих променів, по краю щитка — рубчасту кайму.

Розмір: *D* дужки — 2, щитка — 1,5 см.

Місце та час знахідки: Київ, Десятинна церква (?). Час знахідки не визначено.

Інв. № В-1660 (рисунок, 14).

№ 15. Перстень. Бронза, лиття.

Київ (?), XI—XII ст.

Щитковосерединний. Дужка плескатовипукла, 1/2 частину якої втрачено, розширюється в овальний щиток, у центрі якого прокреслено зірку.

Розмір: *D* дужки — 2 см; щиток — 2 × 1,4 см.

Місце та час знахідки не визначено. З приватної колекції.

Інв. № А-4892/24 (рисунок, 15).

№ 16. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XII ст.

Щитковий. Дужка тонкопластинчаста з позовжнім ребром посередині, розширюється в овальний щиток із прокресленим орнаментом у вигляді солярних знаків (два радіальні кола з цяткою у центрі).

Розмір: *D* дужки — 2 см; щиток — 1,2 × 0,8 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Героїв Трипілля, 24. Розкопки Л.В. Пекарської, 1990 р.

Інв. № А-4913/39 (рисунок, 16).

№ 17. Перстень. Бронза, лиття, позолота.

Київ, XII ст.

Щитковий. Дужка плеската. Щиток круглий, масивний, опуклий, у середині порожній. Щиток деформований, частково втрачений, на поверхні подекуди збереглися рештки позолоти.

Розмір: *D* дужки — 1,5, щитка — 2 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Володимирська, 3. Розкопки С.Р. Кілієвич, 1976 р.

Інв. № А-24 (рисунок, 17).

№ 18. Перстень. Бронза, скло, лиття,

Київ, XII ст.

Щитковий. Дужка круглодротова. Щиток круглий зі вставкою із фіолетового гранованого

скла, закріпленою «глухим» способом у гніздо щитка. Обабіч щитка по три маленькі вставки з того самого скла, закріплені аналогічним способом.

Розмір: *D* дужки — 2, щитка — 1 см.

Місце знахідки: Київ. Час знахідки не визначено. Випадкова знахідка.

Інв. № А-4111 (рисунок, 18).

№ 19. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI ст.

Щитковий. Дужка пластинчаста з розімкнутими звуженими кінцями, що трохи заходять один за одний. Щиток високий, круглий, обрамлений псевдозерню, де, очевидно, була вставка зі скла або пасти, що з часом розпалася.

Розмір: *D* дужки — 2, щитка — 1,3 см.

Місце та час знахідки: Київ, гора Дитинка. Житло X—XI ст. Розкопки Я.Є. Боровського, 1985 р.

Інв. № А-4854/5.

Література: Боровський Я.Є., Архіпова Є.І. Дослідження «міста Ярослава» 1984—1989 рр. // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984—1989 рр. — К., 1993. — С. 215 (рисунок, 19).

№ 20. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, X—XI ст.

Щитковосерединний. Дужка плескатоовальна. Середня частина розширюється в круглий заглиблений щиток, де, очевидно, була вставка з пасти, що з часом розпалася.

Розмір: *D* дужки — 2,2, щитка — 0,8 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Нижній Вал, 41. Садиба XI ст. Розкопки В.М. Зоценка, 1987 р.

Інв. № А-4915/34.

Література: Зоценко В.М., Брайчевська О.А. Ремісничий осередок XI—XII ст. на Київському Подолі // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984—1989 рр. — К., 1993. — С. 76 (рисунок, 20).

№ 21. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI—XIII ст.

Круглодротовий із розімкнутими кінцями. Виготовлений з тонкого дроту, зігнутого по формі пальця. Деформований.

Розмір: *D* — 2 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Оболонська, 4. Розкопки О.П. Калюка, 1989 р.

Інв. № А-4914/122 (рисунок, 21).

№ 22. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI—XIII ст.

Круглодротовий, гладкий, замкнутий. Середню частину потовщено, внутрішню — звужено.

Розмір: D — 2,5 см, товщина середньої частини — 0,5, внутрішньої — 0,2 см.

Місце та час знахідки не визначено. З приватної колекції.

Інв. № А-4864/73 (рисунок, 22).

№ 23. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI—XIII ст.

Круглодротовий, рубчастий, з розімкнутими кінцями. Деформований.

Розмір: D — 2 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Велика Житомирська, 11. Розкопки Я.Є. Боровського, 1994 р.

Інв. № А-4949/595 (рисунок, 23).

№ 24. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI—XIII ст.

Круглодротовий. Прикрашений дисками. 1/3 частину втрачено.

Розмір: D — 2 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Велика Житомирська, 11. Розкопки Я.Є. Боровського, 1994 р.

Інв. № А-4949/863 (рисунок, 24).

№ 25. Перстень. Бронза, лиття.

Київ, XI—XIII ст.

Круглодротовий. Прикрашений орнаментом у вигляді косички.

Розмір: D — 1,8 см.

Місце та час знахідки: Київ, вул. Володимирська, 12. Розкопки І.І. Мовчана, Я.Є. Боровського, 1993 р.

Інв. № А-4947/8 (рисунок, 25)

Беляшевский Н.Ф. Раскопки на Княжей Горе в 1891 году // Киевская старина. — Январь, 1892.

Боровський Я.Є. Археологічні дослідження в городі Ярослава // Археологічні дослідження стародавнього Києва. — К., 1979. — С. 91, 92, 99.

Боровський Я.Є., Архипова Є.І. Дослідження «Міста Ярослава» 1984—1989 рр. // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984—1989. — К., 1993.

Боровський Я.Є., Калюк О.П. Дослідження київського дитинця // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984—1989. — К., 1993. — С. 27.

Гуревич Ф.Д. Древний Новогрудок. — Л., 1981. — С. 106.

Зоценко В.М., Брайчевська О.А. Ремісничий осередок XI—XII століття на Київському Подолі // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984—1989 рр. — К., 1993. — С. 75—76.

Каргер М.К. Древний Киев. — М.; Л., 1958. — Т. 1.

Колчин Б.А. Новгородские древности. Деревянные изделия // САИ. — 1968. — С. 22—23.

Кухаренко Ю.В. Распространение латенских вещей на территории Восточной Европы // СА. — 1959. — № 1. — С. 31—35.

Лесман Ю.М. К динамике развития североευропейских традиций в древнерусской культуре: монетовидные подвески, орнаментированные волотами // Ладога и Северная Европа. — СПб., 1996. — С. 70.

Макарова Т.И. Черное дело древней Руси. — М., 1986. — С. 39—48, 128—133.

Мезенцева Г.Г. Давньоруське місто Родень. Княжа Гора. — К., 1968.

Мовчан І.І., Степаненко Л.Я. Розкопки поселення та могильника в Китаєво // Археологічні дослідження стародавнього Києва. — К., 1976. — С. 108—118.

Недошивина Н.Г. Перстни // Очерки по истории русской деревни X—XIII вв.: Труды ГИМ. — М., 1967. — Вып. 43.

Равдина Т.В. Древнерусские литые перстни с геометрическим орнаментом // Славяне и Русь. — М., 1968. — С. 133—138.

Рыбаков Б.А. Знаки собственности в княжеском хозяйстве Киевской Руси X—XIII вв. // СА. — 1940. — № 6. — С. 227.

Рындина Н.В. Технология производства новгородских ювелиров X—XV вв. // МИА. — 1963. — С. 241.

Сарачева Т.Г. Металлические перстни Днепровского Левобережья (конец IX—первая половина XIII вв.) // История и эволюция древних вещей. — М., 1994.

Седов В.В. Восточные славяне в VI—XIII вв. — М., 1982.

Седова М.В. Ювелирные изделия древнего Новгорода (X—XV вв.). — М., 1981.

Спицын А.А. Владимирские курганы // ИАК. — СПб., 1905. — Вып. 15, 17.

Сумина И.А. Металлические перстни средневекового Белозерья // Археологический сборник. — М., 1999.

Толочко П.П., Гупало К.М., Харламов В.О. Розкопки Києво-Подолу 1973 р. // Археологічні дослідження стародавнього Києва. — К., 1976. — С. 45.

Финно-угры и балты в эпоху средневековья // Археология СССР. — М., 1987.

Ханенко Б.И. и В.Н. Древности Приднепровья. — К., 1902. — Вып. 5.

Церква Богородиці Десятинна в Києві. — К., 1996.

Штыхов Г.В. Древний Полоцк. — Минск., 1975.

Якубовський В.І. Давньоруський скарб з с. Городище Хмельницької області // Археологія. — 1975. — № 1. — С. 87—104.

Одержано 06.06.2005

Н.Н. Будзинская

ДРЕВНЕРУССКИЕ МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ ПЕРСТНИ В КОЛЛЕКЦИИ МУЗЕЯ ИСТОРИИ ГОРОДА КИЕВА

В собрании Музея истории города Киева хранится коллекция древнерусских металлических перстней, которая формировалась на протяжении более 20 лет и состоит из перстней, найденных во время археологических раскопок в Киеве и его окрестностях и переданных музею Институтом археологии НАН Украины. Отдельные экземпляры, без места находки, поступили из частных коллекций и не имеют точной атрибуции (недостаток информации об истории находки, культурном слое и сопровождающем материале). Всего описано 25 экземпляров перстней, которые по материалу делятся на две группы — серебряные и бронзовые. Группы разделяются на подгруппы, подгруппы — на типы. Анализ коллекции древнерусских металлических перстней из коллекции Музея истории города Киева может служить дополнительным материалом для систематизации этой категории ювелирных украшений местного производства.

N.M. Budzynska

ANCIENT RUS METAL RINGS IN COLLECTION OF THE MUSEUM OF HISTORY OF KYIV

The collection of Ancient Rus metal rings formed during more than 20 years is kept in the Museum of History of Kyiv. It contains rings found during archaeological excavations in Kyiv and suburbs passed to the Museum by the Institute of Archaeology of NAS of Ukraine. Several items descend from private collections and are not provided with definite attribution, due to the lack of information about history and location of a find, cultural layer and related material. Totally 25 items are described. Based on the material they are divided into two following groups: silver and bronze. Groups are divided into subgroups, and subgroups into types. The analysis of the collection of Ancient Rus metal rings can be an additional material for systematization of this category of locally produced jewellery.